

ОЦІНКА РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ У СИСТЕМІ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

В. О. ЖИВОТЕНКО, кандидат економічних наук
(Вищий навчальний заклад Укоопспілки
«Полтавський університет економіки і торгівлі»)

***Анотація.** Умови сьогодення, викликані останніми політичними та економічними змінами, впливають не лише на стан господарської діяльності державних підприємств, а й на інші підприємства національної економіки. Погіршення показників діяльності підприємств, рано чи пізно, призводить до зародження та розвитку кризових явищ. Тому забезпечення необхідного рівня економічної безпеки є одним із першочергових завдань суб'єктів господарювання. Мета статті – розкрити зміст поняття «економічна безпека» та складових забезпечення її належного рівня. Необхідною складовою антикризового управління визначено економічну безпеку та запропоновано підхід до оцінки її рівня. Для формування ефективної системи антикризового управління потрібно забезпечити високий рівень економічної безпеки підприємства.*

***Ключові слова:** антикризове управління, економічна безпека, ресурсний потенціал, потенціал стійкості, контроль.*

Постійна зміна чинників зовнішнього оточення, породжена політичною та економічною нестабільністю, відображається у постійному підвищенні ризикованості господарської діяльності підприємств. Результатом підвищеного рівня ризику господарської діяльності, є плінність суб'єктів господарювання. Більшість підприємств адаптувалися до змін умов господарювання, але існують і такі, що вимушені згорнути власну господарську діяльність через неможливість уникнути кризового стану. Тому актуальність цієї теми полягає у тому, що сучасні умови господарювання спонукають підприємства до розв'язання проблеми антикризового управління та визначення місця економічної безпеки в ньому.

Вивченню поняття «антикризове управління» та місця економічної безпеки у ньому присвячені праці багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців. Серед зарубіжних можна виокремити Д. Боуена, Ф. Броделема, Ю. Кучинського, Е. Лоулера, Г. Меншема, Ф. Найта, Д. Проска, П. Самуельсона, Ж. Сисмонді, Дж. Сороса, А. Стрікланда, Ф. Фармера, Р. Хоутрі, Й. Шумпетера та ін. Серед вітчизня-

них дослідників такі, як Г. Базаров, І. Бланк, В. Василенко, В. Вернадський, А. Грязнова, Ю. Заруба, З. Коротков, Л. Лігоненко, А. Мельник, Г. Ситник, О. Терещенко, З. Шершньова та ін. Переважна більшість праць зосереджена на вивченні понятійного апарату явища «криза» та «антикризове управління». Потрібно додатково вивчити економічну сутність поняття «економічна безпека» та оцінити її рівень у системі антикризового управління підприємством.

Метою дослідження є розробка теоретичних і методологічних положень щодо визначення сутності економічної безпеки та оцінки її рівня у системі антикризового управління підприємством.

У мінливих зовнішніх умовах проблеми забезпечення економічної безпеки підприємств набувають особливої ваги. Відсутність належного рівня економічної безпеки призводить до виникнення та розвитку кризових явищ, що, у свою чергу, зумовлює необхідність розроблення системи антикризового управління підприємством, що є єдиним бар'єром, аби суб'єкт господарювання уникнув кризового стану.

Провівши аналіз теоретичних і методичних підходів до визначення та формування системи антикризового управління підприємством, ми виявили, що погляди більшості науковців щодо поняття «система антикризового управління» збігаються. Але водночас виникає багато дискусій щодо складових цієї системи та організації взаємозв'язків між ними.

На думку А. Грязнової, це комплексна система, спрямована на запобігання чи усунення несприятливих для бізнесу явищ шляхом використання всього потенціалу сучасного менеджменту, розробки та реалізації на підприємстві спеціальної програми, що має стратегічний характер, дозволяє усунути тимчасові труднощі, зберегти і примножити ринкові позиції суб'єкта господарювання за будь-яких обставин [6, с. 20].

На думку О. Терещенко, система антикризового управління спрямована на усунення перешкод, які частіше за все виникають у зовнішньому середовищі [5].

Деякі науковці систему антикризового управління пропонують визначити як комплексний взаємозв'язок таких елементів: моніторинг кризи, планування, організація та проведення заходів зі збереження базових характеристик компанії, її ефективне функціонування [7].

Одночасно, погоджуючись із думкою авторів, ми переконані, що система антикризового управління – це сумісна сукупність методів, принципів і елементів, що дозволяє формувати ефективні управлінські рішення на основі релевантної інформаційної бази в умовах невизначеності та ризику.

Зауважимо, що одним із основних елементів системи антикризового управління є економічна безпека підприємства. Забезпечення останньої неможливе без ефективного використання наявного потенціалу й формування з його складових потенціалу стійкості.

Визначення економічної безпеки підприємства викликає дискусії багатьох учених-економістів, що дозволило сформулювати основні положення сутності цього поняття.

Так, В. Белокуров трактує економічну безпеку, як наявність конкурентних переваг,

що зумовлені відповідністю матеріального, фінансового, кадрового, техніко-технологічного потенціалів і організаційної структури підприємства до його стратегічних цілей і завдань [5].

На думку З. Варналія, економічна безпека – це забезпечення найбільш ефективного використання ресурсів суб'єкта господарювання для запобігання загрозам і створення умов для стабільного функціонування основних його елементів [8].

Дещо інше визначення поняття «економічна безпека» дає Є. Олейніков. На думку науковця, – це сукупність процесів, що проходять на підприємстві із усіма взаємозв'язками, які складають єдину неподільну групу з погляду їх функціональної ролі у забезпеченні економічної безпеки підприємства [3, с. 138].

С. Ілляшенко розглядає поняття економічної безпеки як стан ефективного використання ресурсів підприємства і існуючих ринкових можливостей, який дозволяє запобігати внутрішнім і зовнішнім загрозам, і забезпечує його тривале виживання і стійкий розвиток на ринку відповідно до обраної місії [2, с. 156].

Дані визначення, на нашу думку, не у повній мірі розкривають сутність поняття «економічна безпека», тому ми пропонуємо розглядати економічну безпеку як сукупність внутрішніх і зовнішніх чинників підприємства, які за рахунок його сильних сторін не впливатимуть негативно на нього.

Беручи до уваги визначення поняття «економічна безпека» підприємства, слід чітко виокремити об'єкт, на який спрямована система економічної безпеки підприємства. Об'єктом, у цьому випадку є стабільний економічний стан підприємства як у поточному, так і у стратегічному періоді. Забезпечення стабільності економічного стану підприємства відбувається через призму протекції таких складових ресурсного потенціалу, як грошові, матеріальні, інформаційні, кадрові та інші види ресурсів підприємства.

Для ефективної протекції зазначених складових ресурсного потенціалу та формування потенціалу стійкості необхідно виконати такі завдання [4, с. 16]:

- зібрати вихідну інформацію про можливість виникнення загроз;
- оцінити та проаналізувати основні ризики підприємства;
- спрогнозувати стан захищеності підприємства на випадок уникнення ризиків або відшкодування їх наслідків;
- дослідити інтерфейсну складову економічної безпеки підприємства (обґрунтувати безпечність вибору партнерів, клієнтів і співробітників);
- не допустити проникнення на підприємство структур економічної розвідки конкурентів, організованої злочинності й окремих осіб із протиправними намірами;
- протидіяти проникненню до віртуальної бази даних підприємства зі злочинною метою;
- забезпечити захист конфіденційної інформації та комерційної таємниці;
- забезпечити схоронність матеріальних цінностей підприємства;
- забезпечити багатоетапний захист банківських рахунків підприємства;
- захистити законні права й інтереси підприємства і його співробітників;
- своєчасно виявити потенційні злочинні наміри щодо підприємства і його співробітників з боку джерел зовнішніх загроз безпеки;
- виявити, попередити та припинити можливу протиправну й іншу негативну діяльність співробітників підприємства, направлену на зниження рівня його економічної безпеки;
- захистити співробітників підприємства від насильницьких зазіхань;
- сформувавати ефективне інформаційно-аналітичне забезпечення системи управління економічною безпекою підприємства;
- сформувавати та інтенсивно використати інноваційне забезпечення системи управління економічною безпекою підприємства;
- виробити та прийняти найбільш оптимальні управлінські рішення щодо стратегії і тактики забезпечення економічної безпеки підприємства;
- забезпечити фізичну й технічну охорону будинків, споруд, території й транспортних засобів;
- відшкодувати матеріальний і моральний збиток, завданий унаслідок неправомірних дій підприємства та окремих співробітників;

- здійснювати постійний контроль за ефективністю функціонування системи економічної безпеки, удосконалити її елементи.

На економічну безпеку підприємства впливає низка чинників, що потребує дотримання певних принципів:

- законності;
- прав і свобод громадян;
- централізованого управління;
- компетентності;
- конфіденційності;
- розумної достатності, відповідності зовнішнім і внутрішнім загрозам безпеки;
- комплексного використання сил і коштів;
- самостійності й відповідальності за забезпечення безпеки;
- передової матеріально-технічної оснащеності;
- корпоративної етики;
- координації та взаємодії з органами влади й управління.

Побудова моделі економічної безпеки є одним із першочергових завдань у системі антикризового управління підприємством. Така модель має забезпечувати не лише стійкість господарської діяльності підприємства, а й підтверджувати наявні сильні сторони господарюючого суб'єкта. Процес господарської діяльності будь-якого суб'єкта господарювання супроводжується отриманням певного результату. На жаль, не завжди таким результатом є прибуток, що спричинено неготовністю та неспроможністю окремих підприємств національної економіки виживати в умовах жорсткої конкурентної боротьби.

Будь-які негативні зміни господарської діяльності можна оцінити в грошовому вираженні, тобто виділяється економічна складова збитку. Але слід зауважити, що розуміння збитку або прибутку як фінансової категорії не відображає реальний стан економічної безпеки підприємства через те, що вона характеризує лише поточний стан фінансово-господарської діяльності підприємства.

Модель економічної безпеки, на нашу думку, має поєднувати складові, між якими постійно відбувається взаємодія, що дозволить забезпечити ефективність функціонування підприємства та адаптивність до ринкових змін (рис. 1).

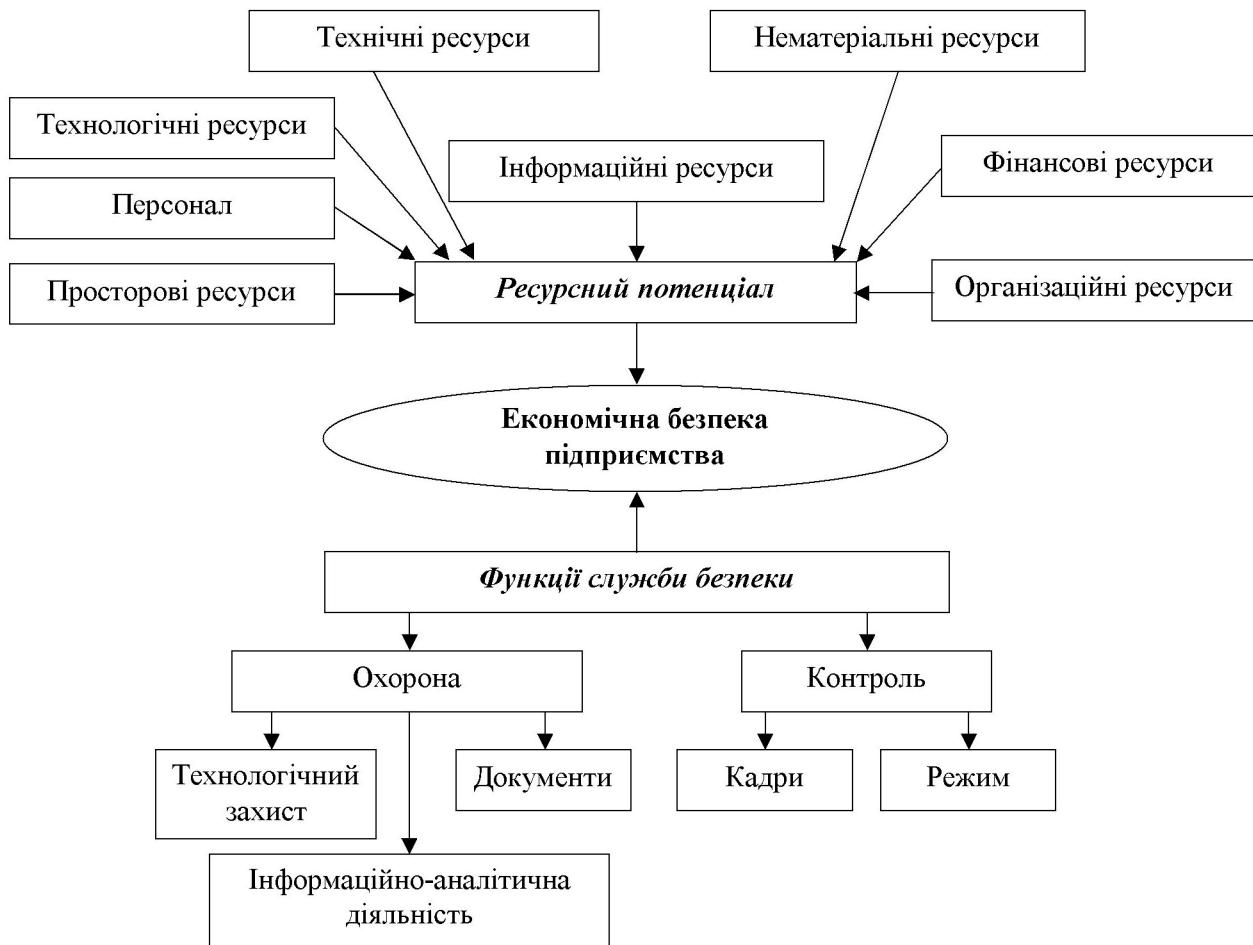

Рис. 1. Модель економічної безпеки аграрного підприємства (авторська розробка)

За даними рис. 1, економічна безпека має забезпечуватися наявним ресурсним потенціалом і виконанням усіх функцій службою безпеки підприємства. Таку модель, на наше переконання, слід використовувати усім підприємствам національної економіки.

Для оцінки рівня економічної безпеки підприємства ми розробили власну шкалу оцінки досягнутого рівня розвитку ресурсного потенціалу та оцінки рівня виконання функцій службою безпеки. Алгебраїчна сума таких показників відобразить рівень економічної безпеки аграрного підприємства (формула (1)).

$$R_{\text{еб}} = R_{\text{р.п.}} + R_{\text{вф.с.б.}} \quad (1)$$

де $R_{\text{еб}}$ – рівень економічної безпеки;

$R_{\text{р.п.}}$ – рівень ресурсного потенціалу;

$R_{\text{вф.с.б.}}$ – рівень виконання функцій служби безпеки.

Розрахунок рівня ресурсного потенціалу слід проводити за формулою 2:

$$R_{\text{р.п.}} = O_{\text{вр.1}} V_{\text{вр.1}} + O_{\text{вр.2}} V_{\text{вр.2}} + \dots + O_{\text{вр.п}} V_{\text{вр.п}}, \quad (2)$$

де $O_{\text{вр.п}}$ – відносна оцінка окремих видів ресурсів;

$V_{\text{вр.п}}$ – вагомість кожного окремого виду ресурсів.

Розрахунок рівня виконання функцій службою безпеки слід проводити за формулою (3):

$$R_{\text{вф.с.б.}} = O_{\text{вф.1}} V_{\text{вф.1}} + O_{\text{вф.2}} V_{\text{вф.2}} + \dots + O_{\text{вф.п}} V_{\text{вф.п}}, \quad (3)$$

де $O_{\text{вф.п}}$ – відносна оцінка рівня виконання функцій службою безпеки;

$V_{\text{вф.п}}$ – вагомість рівня виконання функцій службою безпеки.

Визначення відносної оцінки показників слід проводити за формулою (4):

$$O_i = \frac{1}{N_i} \cdot n_i, \quad (4)$$

де O_i – відносна оцінка i -ї складової;

N_i – кількість рівнів складової;

n_i – номер рівня i -ї складової, рахуючи від самого несприятливого включно.

Вагомість складової слід розраховувати за формулою (5):

$$B_i = \frac{1}{S} \cdot R_i, \quad (5)$$

де B_i – вагомість складової;

S – сума балів за всіма складовим економічної безпеки;

R_i – сума балів за кожною складовою.

Отже, розрахунок рівня економічної безпеки, за запропонованою формулою, на нашу думку, дозволить правильно його встановити, а це, у свою чергу, створить умови для покращення стану господарської діяльності підприємства. Крім того, ця модель економічної безпеки повністю відповідає завданням системи антикризового управління підприємством та має бути її невід'ємною частиною.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дикань В. Л. Комплексна методика визначення рівня економічної безпеки, оцінки ризиків та ймовірності банкрутства підприємств / В. Л. Дикань, І. Л. Назаренко. – Харків : УкрДАЗТ, 2011. – 142 с.
Dykan V. L. Kompleksna metodyka vyznachennia rivnia ekonomichnoi bezpeky, otsinky ryzykiv ta umovirnosti bankrutstva pidpriemstv / V. L. Dykan, I. L. Nazarenko. – Kharkiv : UkrDAZT, 2011. – 142 s.
2. Ілляшенко С. М. Економічний ризик : навч. посіб. / С. М. Ілляшенко. – Київ : ЦУЛ, 2004. – 220 с.
Iliashenko S. M. Ekonomichnyi ryzyk: navchalnyi posibnyk / S. M. Iliashenko. – Kyiv : TsUL, 2004. – 220 s.
3. Олейников Е. А. Основы экономической безопасности: государство, регион, предприятия, личность / Е. А. Олейников. – Москва : ЗАО «Бизнес-школа», 1997. – 279 с.
Oleynikov E. A. Osnovy ekonomicheskoy bezopasnosti: gosudarstvo, region, predpriyatiya, lichnost / E. A. Oleynikov. – Moskva : ZAO «Bizness-shkola», 1997. – 279 s.
4. Отенко І. П. Економічна безпека підприємства : навч. посіб. / І. П. Отенко, Г. А. Іващенко, Д. К. Воронков. – Харків : ХНЕУ, 2012 – 256 с.
Otenko I. P. Ekonomichna bezpeka pidpriemstva : navch. posib. / I. P. Otenko, H. A. Ivashchenko, D. K. Voronkov. – Kharkiv : KhNEU, 2012 – 256 s.
5. Структура функциональных составляющих экономической безопасности предприятия [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.safetyfactor>. – Назва з екрана.
Struktura funktsionalnykh sostavlyayushchikh ekonomicheskoy bezopasnosti predpriyatiya [Elektronniy resurs]. – Rezhim dostupu: <http://www.safetyfactor>. – Nazva z ekrana.
6. Шевченко І. В. Особливості формування економічної безпеки підприємства / І. В. Шевченко // Наука молода. – 2012. – № 10. – С. 18–23.
Shevchenko I. V. Osoblyvosti formuvannia ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva / I. V. Shevchenko // Nauka moloda. – 2012. – № 10. – S. 18–23.
7. Штамбург Н. В. Складові економічної безпеки підприємства / Н. В. Штамбург // Наука молода. – 2011. – № 1(4). – С. 490–496 с.

Shtamburh N. V. Skladovi ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva / N. V. Shtamburh // Nauka moloda. – 2011. – № 1(4). – S. 490–496 s.

– Москва : Правовое посвящение, 2001. – 512 с.

8. Экономическая безопасность: энциклопедия / А. Г. Шаваев, А. Т. Багаутдинов.

Ekonomicheskaya bezopasnost: entsiklopediya / A. G. Shavayev, A. T. Bagautdinov. – Moskva : Pravovoye posveshcheniye, 2001. – 512 s.

В. А. Животенко, кандидат экономических наук (Высшее учебное заведение Укоопсоюза «Полтавский университет экономики и торговли»). **Оценка уровня экономической безопасности в системе антикризисного управления предприятием.**

Аннотация. Сегодняшние условия, созданные последними политическими и экономическими изменениями, влияют не только на состояние хозяйственной деятельности государственных предприятий, но и на другие предприятия национальной экономики. Ухудшение показателей деятельности предприятий, рано или поздно, приводит к зарождению и развитию кризисных явлений. Поэтому обеспечение необходимого уровня экономической безопасности является одним из первоочередных заданий предприятия. Цель статьи – раскрыть содержание понятия «экономическая безопасность» и составляющих, что обеспечивают ее необходимый уровень. Важной составляющей антикризисного управления определено экономическую безопасность и предложено подход к оценке ее уровня. Формирование эффективной системы антикризисного управления требует обеспечения высокого уровня экономической безопасности предприятия.

Ключевые слова: антикризисное управление, экономическая безопасность, ресурсный потенциал, потенциал стойкости, контроль.

V. Zhyvotenko, Cand. Econ. Sci. (Poltava University of Economics and Trade). **Assessment of the level of economic security in crisis management of enterprise.**

Summary. Current conditions created by recent political and economic changes not only influence economic activity of state enterprises, but also on other enterprises of the national economy. Deterioration of parameters of activity of the enterprises, sooner or later leads to the emergence and development of crisis phenomena. Maintenance of a necessary level of an economic security is one of prime tasks of the enterprise. Definition of concepts of economic security and the components that provide the necessary level. The economic security is a necessary component of crisis management it is, the proposed approach to the assessment of its level. Formation of effective system of crisis management requires a high level of economic security.

Keywords: crisis management, economic security, resource potential, potential of stability, control.